

BAIX, adj., mot provinent del ll. vg. BASSUS 'de poca talla' 'grassó', d'on una antiga forma *bas*, modificada en *baix* o *baxo* des d'antic en les llengües hispàniques sota la influència del verb BAIXAR. □ 1.ª doc.: fi S. XIII, ja freqüent en Llull.

P. ex. en la *Doctrina Pueril* [p. 276, «lo pus bax ofici», p. 210] i vegeu-ne molts més en *AlcM*. A l'Edat Mitjana apareix aplicat als llocs, no a l'estatura dels éssers vivents, o la talla dels objectes, i també, com acabem de veure, figuradament, a qualitats morals, socials o abstractes, entre altres a la jerarquia en l'administració pública o legal: la frase baix-llatina «cum tota iurisdictione alta et baxa», p. ex., pertany al formulari notarial comú en la nostra Edat Mitjana.¹

La forma amb -x- és comuna amb el cast. ant. *baxo* [S. XII, DCEC] i el gall-port. *baixo*, però estranya a les altres llengües romàniques: oc. ant. i mod., fr. i r-rom. *bas*, it. *basso*; només retrobem la *β* en gascò (*bach* a la Vall d'Aran, Bearn, etc.), en el logud. *basciu*, i en la forma *vāso* de l'extrem Sud d'Itàlia, on s'estén des de Sicília fins a Nàpols, passant per Calàbria, Tarent i la Basilicata (Matera, *ZRPh*. xxxviii, 280).

Es tracta d'una innovació segurament no gaire antiga i pròpia d'una tendència local d'una zona occidental del romànic, que també en altres casos ha afavorit l'alteració de l'adjectiu per acomodar-lo al radical del verb: AMARUS s'ha canviat en *amarg* (cast. *amargo*) sota la influència d'AMARICARE (*amargar*, enfront de l'it. *amaro*, fr. *amer*); ACREM en cast. *agrio* (a causa d'ACRIARE),² AMPLUS en cast. *amplio*, cat. mod. *ampli* (al costat d'*ample* AMPLUS, a causa d'*ampliar*), ACUTUS reemplaçat per un *aguzzo* tret d'ACUTIARE, en italià, sard, r-rom. i alguna forma dialectal portuguesa, RUDIS per *RUDIUS (> it. *rozzo*), CURTUS en certs punts ha deixat admissió a *CURTIUS (log. *curzu*, adj., cast. i port. *corço* 'animal de cua atrofiada'), MITIS a *MITIUS (*REW*, 5614).

Tot, formes locals o d'aparició posterior. Es tracta, doncs, sempre, d'una influència, més o menys tardana o localitzada, del radical del verb sobre el de l'adjectiu corresponent, tendència que enlloc no es manifesta amb tanta força com en les llengües ibero-romàniques.

No hi ha, doncs, res que suggereixi que ja el ll. vg. hagués canviat BASSUS en una forma *BASSIUS (com diu *AlcM*). Al contrari hi ha bones raons per creure que fins en català i a la resta de la Península es va usar primer una forma **basso* o *bas* igual a la italiana i gallo-romànica. Entre altres raons un *BASSIUS primitiu hauria donat *beix* i no *baix*, cf. *bes* de BASIUM i *queix*, *greix*, *feix*, *eix*, *teix*, *seix*, enfront de *caixa*, *graixa*, *faixa*, *aixa*: per tant en el verb, davant *a* i abans de l'accent (*faixar*, *encaixar*, *baixar*), sí que és normal la *a*, i així hem de constatar que la formació en -x en l'adjectiu ha de ser relativament moderna.

En la nostra toponímia es conserva encara la forma *bas*, p. ex. en l'important *Coll Bas* de Carme, que té un paral·lel en el *Coll Beix* dels Torms (Garrigues), collades baixes o fondes totes dues: en la darrera la

propagació de la palatal degué sorgir esporàdicament des d'abans, d'on la *e*; la comarca de *Bas* en la Garrotxa meridional, és probable que tingui el mateix origen, puix que forma una grandiosa fondalada sota els grans cims des de Puigsacalm a Marbuleny (per a una *baso* castellà, veg. el que dic de l'ast. *abasón*, *abasar* i del més dubtós *baso*, en el DCEC I, 370a52, 371a16).

En fi *bas* era encara forma usada en el català del S. XIII, almenys en les *VidesR*: «avia *bassa* vida», 270v1, «que sia son estament *bas*», ibid. Traduint sempre *infirmus*: «caec-li en un loc molt *bas*», 105v1; 54v2; 270v2; i com a adverbí «ausiren nomenar molt *bas*», 96r1 (en algun d'aquests passatges el ms. secundari B ja el canvia en *bays*). *Bas* restà la forma usual en el domini occità i l'usaren els nostres trobadors, no sols Cerverí sinó Guillem de Cervera, que és de llenguatge força més catalanitzant: els seus mss. porten sovint *baix*; però es una forma alterada, per ex. en el 206Ad, on aplegà en rima *bas* adv. ('ací *baix* a la terra') amb *ausaràs*.

El nostre adjectiu està arrelat en la família romànica des dels seus orígens, però BASSUS és encara estrany al llatí, on s'usaren només sinònims seus com *inferus*, *infirmus*, *imus*, *profundus*, *humilis*. Però en les llengües romàniques apareix pertot BASSUS (si bé no en romanès, que tan aviat s'apartà del llatí vulgar, potser abans que s'hi propagués BASSUS). En la documentació solament trobem proves de l'ús de BASSUS, en gloses d'edat no ben certa de manuscrits pertanyents ja a l'alta Edat Mitjana, amb l'única excepció del gramàtic Probus del S. IV, que sembla que ja el coneixia;³ d'aqueixes gloses sembla deduir-se que indicava la idea de cos humà grassó tant o més que 'baix': «crassus, non altus». Vista aquesta aparició tardana i l'absència en tota la literatura romana, fins la col·loquial o més avulgarada, és versemblant que en llatí propi entrés des d'una font poc o no gens romana i llatina.

Ho confirma el fet que *Bassus*, -a, -ius,⁴ aparegui bastant sovint com a nom propi de persona (i ja des del segle I abans de C.) en la zona de Campània, on el llatí no prengué peu fins al començ de l'Era Cristiana, i s'hi parlà osc fins després de la destrucció de Pompeia.

Ja el fet de començar per B- faria suspecte BASSUS de pertànyer a un llenguatge itàlic, de la branca umbro-sabèlica més que de la llatina, car en aquella *ta b-*, i en general les labials, apareixen més abundantment que en llatí (*buios* = ll. *uiuus*, *berba* = ll. *verba*, *benust* = ll. *venerit*, *brateis* = *gratiae*, *abina* = ll. *agna*, sense parlar de casos no inicials o d'altres labials, com en *kabru* = *caprum*, *pompe* = ll. *quinque*, i l'omnipresent -f final o interna). És ben possible que l'adjectiu *bassus* designés ja llocs pregons o formes humanes rodanxones en la llengua osca vivent (passant d'ací a antropònim), car també és versemblant que sigui un mot afí a *Bansa* que és precisament la forma que revesteix el nom de l'antiga ciutat osca de *Bantia* en la llengua osca, com ho veiem per